

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد و سپاس

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا عَرَفْنَا مِنْ نَفْسِهِ، وَ الَّتِي مَنَّا مِنْ شُكْرِهِ، وَ فَتَحَ لَنَا مِنْ أَبْوَابِ الْعِلْمِ بِرُبُوبِيَّتِهِ، وَ
دَلَّنَا عَلَيْهِ مِنَ الْإِخْلَاصِ لَهُ فِي تَوْحِيدِهِ، وَ جَنَّبَنَا مِنَ الْإِلْحَادِ وَ الشَّكِّ فِي أَمْرِهِ.
حَمْدًا نَعْمَرُ بِهِ فِيمَنْ حَمَدَهُ مِنْ خَلْقِهِ، وَ نَسْبِقُ بِهِ مَنْ سَبَقَ إِلَى رِضَاهُ وَ عَفْوِهِ. حَمْدًا يُضِيءُ لَنَا
بِهِ ظُلُمَاتِ الْبَرْزَخِ، وَ يُسَهِّلُ عَلَيْنَا بِهِ سَبِيلَ الْمُبْعَثِ، وَ يُشَرِّفُ بِهِ مَنَازِلَنَا عِنْدَ مَوَاقِفِ الْأَشْهَادِ، يَوْمَ
تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَ هُمْ لَا يُظْلَمُونَ، يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلَى عَنْ مَوْلَى شَيْئًا وَ لَا هُمْ يُنصَرُونَ.
حَمْدًا يَرْتَفِعُ مِنَّا إِلَى أَعْلَى عِلِّيِّينَ فِي كِتَابٍ مَرْقُومٍ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ. حَمْدًا تَقَرُّ بِهِ عُيُونُنَا إِذَا بَرَقَتْ
الْأَبْصَارُ، وَ تَبْيِضُ بِهِ وُجُوهُنَا إِذَا اسْوَدَّتِ الْأَبْشَارُ. حَمْدًا نَعْتَقُ بِهِ مِنَ أَلِيمِ نَارِ اللَّهِ إِلَى كَرِيمِ جِوَارِ
اللَّهِ. حَمْدًا نَزَاحِمُ بِهِ مَلَائِكَتَهُ الْمُقَرَّبِينَ، وَ نَضَامُ بِهِ أَنْبِيََاءَهُ الْمُرْسَلِينَ فِي دَارِ الْمَقَامَةِ الَّتِي لَا تَزُولُ، وَ
مَحَلِّ كَرَامَتِهِ الَّتِي لَا تَحُولُ.^١

^١ على بن الحسين عليه السلام، امام چهارم، الصحيفة السجادية، ١ جلد، دفتر نشر الهادي - قم، چاپ: اول،

شورای سیاست‌گذاری حوزه‌های علمیه خاوران

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران

معاونت پژوهش

عنوان:

سیر تاریخی روش تفسیر قرآن با قرآن از

بعثت تا عصر حاضر

استاد راهنما

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر مجید حیدری فر

استاد مشاور

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمدعلی اسدی نسب

نگارنده

خدیجه جواهری موحد

سال تدوین ۱۳۹۴

تقدیم

به پیامبر نور و رحمت، معلم و مفسر کلام وحی؛ نبی رحمت، سرور و سید اولاد آدم و
علّت هستی و سرخلقت عالم و آدم، نور آسمان و زمین، قطب مدار فلک، مهبط وحی و ملک!
أبا القاسم و ابا الزهراء علیهما السلام حضرت محمد مصطفی و اهل بیت پاک و مطهرش که هزاران سلام و
درود و صلوات بر آنان باد.

۵۳. الزرقانی، محمد عبدالعظیم؛ مناهل العرفان فی علوم القرآن، ناشر داراحیاء التراث العربی، بی نا، بی تا، بی جا.
۵۴. الزرکشی، محمد بن عبدالله، البرهان فی علوم القرآن، چاپ اول، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۱۰/۱۹۹۰.
۵۵. زمخشری، محمود؛ الکشاف عن حقایق غوامض التنزیل، دارالکتب العربی، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۰۷.
۵۶. سیوطی، جلال الدین؛ طبقات المفسرین، بی نا، بیروت، ناشر دارالکتب العلمیه، بی تا.
۵۷. الاتقان فی علوم القرآن، چاپ دوم، بیروت، دارالکتب العربی، ۱۴۲۱/۲۰۰۱.
۵۸. الدر المنثور فی تفسیر المأثور، کتابخانه آیت الله مرعشی، قم، ۱۴۰۴.
۵۹. شاکر، محمد کاظم؛ مبانی و روشهای تفسیری، چاپ اول، قم، مرکز جهانی علوم اسلامی، ۱۳۸۲.
۶۰. شاهرودی، عبدالوهاب؛ ارغنون آسمانی، جسارتی در قرآن، عرفان و تفاسیر عرفانی، چاپ اول، رشت، کتاب مبین، ۱۳۸۳.
۶۱. شهیدی صالحی، عبدالحسین؛ تفسیر و تفاسیر شیعه، چاپ اول، قزوین، حدیث امروز، ۱۳۸۱.
۶۲. الصابونی، محمد علی؛ التبیان فی علوم القرآن، چاپ اول، بیروت، ناشر عالم الکتب، ۱۴۰۵/۱۹۸۵.
۶۳. الصفار، سالم؛ نقد منهج التفاسیر و المفسرین، نشر دار الهادی، بیروت، چاپ اول، ۲۰۰۰ م.

۶۴. صادقی تهرانی، محمد؛ البلاغ فی تفسیر القرآن بالقرآن، چاپ اول، قم، ناشر مؤلف، ۱۴۱۹ ق.
۶۵.؛ الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن، انتشارات فرهنگ اسلامی، قم، چاپ دوم، ۱۳۶۵.
۶۶. صبحی صالح؛ مباحث فی علوم القرآن، منشورات الرضی، چاپ پنجم، ۱۳۷۲.
۶۷. طاهری، حبیب الله؛ درسهایی از علوم قرآنی، چاپ اول، قم، اسوه، ۱۳۷۷.
۶۸. طباطبایی، محمد حسین؛ قرآن در اسلام، چاپ دوم، تهران، دارالکتب اسلامی، ۱۳۵۳.
۶۹.؛ المیزان فی تفسیر القرآن، دفتر انتشارات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴.
۷۰. طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمع البیان، انتشارات ناصر خسرو، تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۲.
۷۱. طبری، ابوجعفر محمد بن جریر؛ جامع البیان فی تفسیر القرآن، نشر دارالمعرفه، بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۲.
۷۲.؛ المسترشد فی امامه علی بن ابی طالب علیه السلام، ناشر کوشانپور، قم، بی نا، ۱۴۱۵.
۷۳. طریحی، فخرالدین؛ مجمع البحرین، کتابفروشی مرتضوی، تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۵.
۷۴. طوسی، محمد بن حسن؛ التبیان فی تفسیر القرآن، داراحیاء التراث العربی، بیروت، بی تا، بی نا.
۷۵. طبیب، سید عبدالحسین؛ اطیب البیان فی تفسیر القرآن، چاپ دوم، تهران، انتشارات اسلام، ۱۳۷۸.
۷۶. عدنانی ساداتی، عبدالمالک؛ اسرار آل محمد علیهم السلام ترجمه کتاب سلیم بن قیس هلالی، دارالنشر اسلام، قم، چاپ اول، ۱۳۸۸.

۷۷. عسگری، امام ابو محمد حسن بن علی؛ التفسیر المنسوب الی الامام العسکری، مدرسه الامام المهدی، قم، چاپ اول، ۱۴۰۹.
۷۸. عقیقی بخشایشی، عبدالرحیم؛ طبقات مفسران شیعه، چاپ چهارم، قم، نشر نوید اسلام، ۱۳۸۷.
۷۹. علوی مهر، حسین؛ روشها و گرایشهای تفسیری، چاپ اول، قم، اسوه، ۱۳۸۱.
۸۰.؛ آشنایی با تاریخ تفسیر و مفسران، چاپ اول، قم، مرکز جهانی علوم اسلامی، ۱۳۸۴.
۸۱. عمید زنجانی، عباسعلی؛ مبانی و روشهای تفسیر قرآن، چاپ سوم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۳.
۸۲. عیاشی، محمد بن مسعود؛ تفسیر العیاشی، ناشر المطبعة العلمیه، تهران، بی نا، ۱۳۸۰.
۸۳. قرشی، علی اکبر؛ قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ ششم، ۱۳۷۱.
۸۴. قرطبی، محمد بن احمد؛ الجامع لاحکام القرآن، انتشارات ناصر خسرو، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۴.
۸۵. قزوینی، محمد کاظم؛ فاطمه زهرا علیها السلام از ولادت تا شهادت، مترجم حسین فریدونی، نشر آفاق، چاپ ششم، ۱۳۸۱.
۸۶. قمی، علی بن ابراهیم؛ تفسیر قمی، چاپ چهارم، قم، دارالکتب، ۱۳۶۷.
۸۷. قمی مشهدی، محمد بن محمد رضا؛ تفسیر کنزالدقائق و بحر الغرائب، چاپ اول، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸.

۸۸. قشیری، عبدالکریم بن هوازن؛ لطایف الاشارات، الهیئه المصریه العامه للكتاب، مصر،

بی تا، چاپ سوم، ۱۳۷۲.

۸۹. فرات کوفی، ابوالقاسم فرات بن ابراهیم؛ تفسیر فرات کوفی، چاپ اول، تهران، سازمان

چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۴۱۰.

۹۰. فراهیدی، خلیل بن احمد؛ العین، انتشارات هجرت، قم، ۱۴۱۰ هجری.

۹۱. فیض کاشانی، ملامحسن؛ تفسیر الصافی، انتشارات الصدر، تهران، چاپ دوم، ۱۴۱۵.

۹۲. فیومی، احمد بن محمد؛ المصباح المنیر، بی جا، بی نا، بی تا.

۹۳. الکافیجی، محیی الدین محمد بن سلیمان؛ التفسیر فی قواعد علم التفسیر، چاپ اول،

قاهره، مکتبه القدسی، ۱۴۱۹/۱۹۹۵.

۹۴. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق؛ الکافی، ۸ جلدی، دارالکتب الاسلامیه، تهران،

بی نا، ۱۴۰۷ ق.

۹۵. کمالی دزفولی، سید علی؛ شناخت قرآن، چاپ اول، قم، نشر اسوه، ۱۳۷۰.

۹۶.؛ تاریخ تفسیر، نشر صدر، تهران، بی تا.

۹۷. گرامی، محمد علی؛ شناخت قرآن، چاپ پنجم، قم، مؤسسه فرهنگی منهج، ۱۳۸۳.

۹۸.؛ درسهایی از علوم قرآنی، چاپ اول، قم، احسن الحدیث، ۱۳۷۶.

۹۹. متولی، عبدالحمید محمود؛ اضواء علی مناهج بعض المفسرین من زوایا علوم القرآن،

ناشر اسلامیه، بی جا، ۱۴۲۰/۱۹۹۹.

۱۰۰. مجلسی، محمد باقر؛ بحار الانوار، تعداد جلد ۱۱۱، ناشر دار احیاء التراث العربی،

بیروت، ۱۴۰۳ ق.

۱۰۱. محمد صالح، عبدالقادر؛ التفسير المفسرون في العصر الحديث، چاپ اول، بيروت، دارالمعرفه، ۲۰۰۳/۱۴۲۴.
۱۰۲. مرادی، محمد؛ امام علی علیه السلام و قرآن، چاپ اول، تهران، هستی نما، ۱۳۸۲.
۱۰۳. مروتی، سهراب؛ پژوهشی پیرامون تاریخ تفسیر قرآن، چاپ اول، تهران، نشر رمز، ۱۳۸۱.
۱۰۴. مصباح یزدی، محمد تقی؛ قرآن شناسی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم، چاپ دوم، ۱۳۸۰.
۱۰۵. مصطفوی، حسن؛ التحقيق في كلمات القرآن، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰.
۱۰۶. معرفت، محمد هادی؛ التفسير و المفسرون في ثوبه القشيب، چاپ اول، مشهد، الجامعه الرضويه للعلوم الاسلاميه، ۱۹۹۷/۱۴۱۸.
۱۰۷. مودب، سيد رضا؛ روشهای تفسیر قرآن، چاپ اول، قم، اشراق، ۱۳۸۰.
۱۰۸. مهدوی راد، محمد علی؛ آفاق تفسیر مقالات و مقولاتی در تفسیر پژوهی، چاپ اول، تهران، هستی نما، ۱۳۸۲.
۱۰۹. النمر، عبدالمنعم؛ علم التفسیر، چاپ اول، قاهره، دارالکتب اسلامیه، ۱۹۸۵/۱۴۰۵.
۱۱۰. هاشمی، سیده فاطمه؛ بررسی صحت و اعتبار روایات تفسیر منسوب به امام عسگری علیه السلام، چاپ دوم، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۸۷.